

Vier oplossingen voor een klimaatproof Oost-Nederland

Willem Seine en Jan van Hoek (rechts).

FOTO: FREDY SCHMIDT

Nederland kampt vaker met extreme droogte en hevige hoosbuien, met alle gevolgen van dien. 'We moeten ons landschap opnieuw inrichten', hoor je vaak als oplossing. Maar hoe dan? Experts Willem Seine en Jan van Hoek weten hoe je Oost-Nederland wapent tegen overstromingen en droogte. Al zullen niet alle boeren daar blij mee zijn.

PAOLO LACONI

Hoe we ons kunnen wapenen tegen de toekomst

De dijken verhogen. Dat is in Nederland de eerste reflex als het water ons bedreigt. Willem Seine wordt er soms een beetje moe van. Het is in zijn ogen een ouderwetse oplossing, kortetermijnpolitiek. Terwijl de natuur zelf veel betere oplossingen aanreikt.

„Het klimaat verandert”, vertelt Seine, expert klimaatadaptatie bij Natuur en Milieu Overijssel. „We krijgen steeds vaker te maken met extreme droogte, op andere momenten zullen hevige hoosbuien ons parten spelen. In Nederland, zéker in het oosten, zullen we daar slim op moeten inspelen.”

Om deze regio weerbaarder te maken tegen klimaatverandering, zullen we ons landschap radicaal anders

moeten inrichten. Een grootschalige renovatie, noemt hij het. Regenwater niet meer in razende vaart via een wijdvertakt stelsel van beken, wettingen en sloten laten wegvloeien - zoals nu al decennia gebeurt - maar juist langer vasthouden in de hoger gelegen gebieden. „Ons watersysteem is niet meer toegerust op de toekomst, we zullen het moeten aanpassen.”

Oude oplossingen

Dat kan op talloze manieren. Via een wirwar aan natuurlijke maatregelen valt ons landschap zo in te richten, dat geen droogteschade ontstaat en langdurige hoosbuien niet voor wateroverlast zorgen. Dat vraagt om een nieuwe manier van denken en die is lastig tussen de oren te krijgen bij politici en bestuurders, die mensen die de besluiten nemen. Zij vallen vaak

terug op oude oplossingen, zoals het verhogen van de dijken”, aldus Seine.

Daarin moet Jan van Hoek verandering brengen. Gepokt en gemazeld als waterschapsbestuurder probeert hij, samen met nog vijf klimaatambassadeurs van Natuur en Milieu Overijssel, lokale en regionale bestuurders te overtuigen het landschap anders in te richten. Slimmer, beter en door gebruik te maken van de natuur.

„Aan het begin van de vorige eeuw hadden we op de hoge zandgronden van Oost-Nederland geregeld natte voeten”, legt Van Hoek uit. „Boeren hadden daar veel last van en om de voedselsituatie veilig te stellen, zijn er allerlei maatregelen genomen om het water snel weg te krijgen. Door ontwatering kon de landbouw opbloeien. Dat heeft voor een enorme welvaarts-groei gezorgd. Maar nu het klimaat verandert en we vaker te maken krij-

gen met extreme droogte en hevige regenval, is de huidige inrichting van ons landschap niet langer houdbaar.”

Seine en Van Hoek pleiten, net als veel andere experts, voor het inpassen van natuurlijke maatregelen. Die zorgen ervoor dat water langer in een gebied blijft, waarmee droogte wordt bestreden. Ook zal het water niet meer in sneltreinvaart worden afgevoerd, zoals nu, maar langzamer van de hogere naar de lagere delen stromen. Dat verkleint de kans op overstromingen en maakt de noodzaak voor het bouwen van steeds hogere dijken kleiner. Maar wat zijn de natuurlijke maatregelen waarvan Seine en Van Hoek zulke hoge verwachtingen hebben? Hier volgen vier oplossingen voor een klimaatproof Nederland.

LEES VERDER OP PAGINA 5

We moeten ons landschap radicaal anders inrichten, zeggen

Oplossing 1: Natte bufferzones

Seine: „In de buurt van natuurgebieden liggen vaak sloten, soms tot wel 2,5 meter diep. Zo'n sloot is een sluipend ding, die zuigt al het water uit de omgeving weg, wat ontzettend schadelijk is voor de natuur. Door sloten nabij natuurgebieden te dempen, stroomt het water niet meer weg, maar verspreidt het zich ondergronds. Het waterpeil gaat omhoog, de grond blijft drassiger. Je creëert als het ware een natte bufferzone.“

Van Hoek: „Het water blijft in het gebied, de natuur profiteert en de biodiversiteit, die nu enorm onder druk staat, zal weer toenemen.“

Oppervlakte

Seine: „Het Boeterveld bij Heerlen en De Wieden in de Kop van Overijssel zijn mooie voorbeelden. Daar komen natte bufferzones door de sloten te dempen of het peil te verhogen. Het water zal meer naar de oppervlakte komen, omdat het niet meer wordt afgevoerd.“

Niet alleen bij natuur, maar ook in agrarische gebieden is het volgens Seine en Van Hoek verstandig sloten te verondiepen. Minder diep en breder, waardoor de afvoercapaciteit niet afneemt, maar de verdregende werking wel.

Droogte in Nederland. Mais verdort en maakt geen kolven aan. FOTO: BLOK

Zo voorkom je problemen met droogte en mislukte oogsten, waar boeren de afgelopen zomers regelmatig last van hadden.

Seine: „Ook bij boeren begint het besef door te dringen dat een natler land wel eens in hun voordeel kan zijn. Veel boeren zijn gewend aan stevige ontwatering, zodat zij na de winter snel het land op kunnen met hun trekkers om mest uit te rijden. Maar wat is belangrijker voor een boer: dat hij snel met de trekker zijn land op kan of dat er voldoende water in het gebied is om perioden van droogte op te vangen?“

Van Hoek: „Boeren hebben de afgelopen jaren veel moeten be-

rengen. Dat kost tijd en energie. Bovendien zijn beregeningsinstallaties duur en is ook de brandstof bijna niet meer te betalen. Een hoger grondwaterpeil door sloten te verondiepen, is juist in het voordeel van boeren.“

Seine: „Water betekent in het hoofd van de boer 'gevaar', die reflex zit in de genen. Hij vindt het daarom lastig om aan te nemen dat natter ook beter is. Dat was vroeger wellicht terecht, maar inmiddels niet meer. Adviesbureaus hebben uitgerekend dat boeren veel meer schade lijden door droogte dan door natheid. Je ziet nu dat de mindset verandert, steeds meer boeren zien de voordelen in van water vasthouden in hun omgeving.“

Jan van Hoek (links) en Willem Seine, experts klimaatadaptatie, bij de Regge in Overijssel. FOTO: FRED SCHENK

Oplossing 3: Herstel van verdwenen meanders

Een mooi voorbeeld is de Regge, het riviertje dat stroomt tussen Deelenheim en Ommer. Vroeger liep de Regge min of meer in een rechte lijn, zodat water snel werd afgevoerd richting Vecht. De afgelopen jaren zijn de oude meanders hersteld, waardoor het riviertje nu weer kronkelend door het landschap stroomt. Langzamer dan voorheen, vanwege de vele bochten. Sindsdien zwemmen er meer vissen en weten ook otters en ipvogels de Regge als hun natuurlijke habitat beter te waarderen.

Van Hoek legt uit: „Schipbeek, Dinkel, Vecht: het zijn allemaal voorbeelden van waterlopen die door de mens recht zijn gemaakt, om het water snel af te voeren. Wij zeggen: breng de oude meanders juist weer terug, zodat deze minder water onttrekt uit de omgeving. Dat zijn belangrijke maatregelen om water langer in een gebied vast te houden. De heraanbrenging van de Regge kan daarbij als voorbeeld dienen.“

Een oude meander is teruggebracht in de Regge. Voorheen liep de Regge hier rechtdoor. FOTO: FRED SCHENK

Oplossing 2: Bossen aanplanten in beekdalen

Beregening van een akker bij de Sallandse Heuvelrug nabij Haarlem. FOTO: ANP

Van Hoek: „Bossen aanplanten in de bovenloop van beeksystemen is een slimme oplossing. De bomen houden het water vast, ze zorgen als het ware voor een sponswerking. Bij de Sallandse Heuvelrug zou deze natuurlijke maatregel goed kunnen werken. Maar ook rondom Vecht, Regge, Dinkel, Rieft en bij het Drostendiep, op de grens tussen Overijssel en Drenthe, kunnen bossen als een natuurlijke spons fungeren.“

Seine: „Neem de Sallandse Heuvelrug: dat is een grote buit zand, waar regenwater snel doorheen trekt. Aan de westkant

ontspringt een aantal waterlopen, zoals de Zandwetering. Door in die omgeving bossen aan te planten, houdt je water vast en stijgt het waterpeil. Aan de flanken van de heuvelrug krijg je weer kweekbaar water dat aan de oppervlakte komt en waarin weer planten groeien die we de laatste decennia zijn kwijtgeraakt. Daarvan profiteert de natuur.“

Van Hoek: „Sommige boerderijen aan de rand van de heuvelrug kunnen daar last van krijgen, omdat hun land te nat wordt. Voor hen moet je een oplossing verzinnen, zoals compensatie.

Maar boeren iets verderop hebben er juist profijt van, zij hebben in de zomer minder last van droogte.“

Altijd wateraanvoer

Seine: „Zo'n nat bos heeft nog een belangrijk voordeel. Nu gebeurt het geregeld dat het water tussen twee stuwtjes stilstaat als het een tijd niet regent. Is er een nat bos in de buurt, dan zal er altijd wateraanvoer zijn, ook in droge perioden. Het water in de sloten en beken in de omgeving zal stromen, wat belangrijk is voor de vissen, kikkers en andere beesten die erin leven.“

experts Willem Seine en Jan van Hoek

VERVOLG VAN PAGINA 3

Bij het verhogen van het waterpeil is de medewerking van boeren cruciaal. In de waterschappen zijn zowel de belangen van de landbouw als van de natuur vertegenwoordigd en peilbesluiten zijn daarom vaak een politiek compromis. Daar komt bij dat veel watergangen eigendom zijn van boeren en niet van een waterschap.

Stuwtes

„Dat maakt het ingewikkelder om het waterpeil te reguleren”, zegt Van Hoek. „We willen boeren ervan overtuigen stuwtes te plaatsen in hun sloten en deze op de juiste momenten hoger te zetten. Er lopen allerlei projecten waarbij boeren wordt geleerd hoe zij het waterpeil op hun land kunnen reguleren. Dit is nu nog op basis van vrijwilligheid, maar het zou goed zijn als boeren er een vergoeding voor krijgen. Pas als veel boeren hun waterpeil beter reguleren, zet het echt zoden aan de dijk.”

Seine en Van Hoek, experts in klimaatadaptatie, pleiten met hun natuurlijke maatregelen voor niets minder dan een grondige renovatie van het landschap.

Die is noodzakelijk om Oost-Nederland weerbaarder te maken tegen de gevolgen van klimaatverandering, zoals extreme droogte en hevige hoosbuien. Seine: „Je kunt wel stellen dat wat na de Tweede Wereldoorlog in veertig jaar is gedaan om water sneller af te voeren, nu gedeeltelijk weer ongedaan moet worden gemaakt.”

Goed voor beide

Van Hoek: „Je wilt niet volledig terug naar de situatie van voor de oorlog, want toen hadden boeren het slecht. We moeten het landschap zo inrichten, dat het goed is voor boeren én natuur. Dus overtollig water moeten we afvoeren, zodat het land niet onderloopt. Maar tegelijkertijd moeten we de afvoer vertragen en water beter vasthouden om verdroging tegen te gaan.”

Seine: „Als we niks doen, zijn we straks getuige van het faillissement van ons systeem. Als je hetzelfde blijft doen wat je altijd hebt gedaan, maar ondertussen verandert het klimaat, dan loopt het op den duur vast. Dan krijg je situaties waarin de boer niet meer mag beregenen en met lede ogen moet aanzien hoe zijn oogst mislukt. En als we niets doen, gaat de natuur uiteraard nog verder naar de knoppen.”

Zoals vaker is ook in dit geval de boer niet alleen het probleem, maar ook de oplossing. Bewustwording en

Oplossing 4: Structureel hoger waterpeil

Naast natuurlijke maatregelen die de sponswerking van Oost-Nederland versterken, is er ook een technische oplossing: de volgens Seine en Van Hoek noodzakelijk is: waterschappen moeten het waterpeil structureel verhogen in het voorjaar en de zomer.

Van Hoek: „Dat is een kwestie van techniek: al die stuwtes worden door waterschappen met een computer bediend. Door de stuwen hoger te zetten, stroomt er minder water weg en bouw je een buffer op voor

droge perioden. Overigens is een structureel hoger waterpeil gunstiger voor gebouwen en infrastructuur. Met name in veengebieden als de Weerribben-Wieden zakt de grond door droogte, waardoor er scheuren ontstaan in woningen en wegen, met alle gevolgen van dien.”

Salland

Seine: „Ook met het heen en weer pompen van water kunnen we slimmer omgaan. Neem een regio als Salland, waar in de winter en het vroege voorjaar het

regenwater via een netwerk van beken en sloten via het Overijssels Kanaal naar de IJssel wordt afgevoerd. Een maand later, als het droog en warm is, gaat dat water de omgekeerde weg: IJsselwater stroomt dan bij Deventer weer het Overijssels Kanaal in en wordt via allerlei gemalen opnieuw de watergangen in de weilanden ingepompt. Dat kost ongelofelijk veel energie, doodzonde. Als we het regenwater in het achterland beter vasthouden, hoeven we het ook niet meer terug te pompen.”

Honderden droogtestuwtes extra moeten water langer vasthouden. FOTO: DE BENTON

financiële compensatie zijn daarbij volgens Seine en Van Hoek de toverwoorden. „Pas als een boer zich ervan bewust is dat meer water in zijn land juist goed voor hem is, zal hij waterregulerende maatregelen nemen. Daarom is het cruciaal boeren bij te

scholen en te leren hoe ze hun waterhuishouding reguleren”, aldus Seine.

Van Hoek: „Als boeren bereid zijn waterpeilen hoger te zetten en natuurlijke maatregelen te nemen die de sponswerking van het land versterken, zoals aanbrengen van natte bufferzones en natte bosstroken, dan mag daar best iets tegenover staan.”

Ideale situatie

Seine: „In een ideale situatie is de boer straks mede-verantwoordelijk voor natuurbeheer. Voor deze maatschappelijke diensten, waar we als samenleving baat bij hebben, ontvangt hij extra geld.”

Van Hoek: „Precies. De boer van de toekomst produceert niet alleen melk en vlees, hij zorgt ook voor de natuur in zijn omgeving. En uiteraard mag hij daarvoor beloond worden.”

Ons watersysteem is niet meer toegerust voor de toekomst

Willem Seine, expert klimaatadaptatie

Wat zijn klimaatbuffers?

Klimaatverandering zorgt de komende decennia voor meer perioden met extreme hitte en droogte, maar ook voor hevige hoosbuien.

Dit kan zorgen voor droogteproblemen en wateroverlast. Acht verschillende natuurorganisaties, verenigd in de coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers, pleiten voor het aanbrengen van natuurlijke klimaatbuffers om ons landschap klimaatbestendig te maken. „Klimaatbuffers zijn gebieden waar natuurlijke processen de ruimte krijgen”, zegt Willem Seine van Natuur en Milieu Overijssel.

„Hierdoor groeien ze mee met klimaatverandering en vervullen ze een rol bij het vasthouden en opvangen van water, het voorkomen van watertekorten en het temperen van hitte.” In Oost-Nederland zijn twee bekende klimaatbufferprojecten: Ruimte voor de Rivier bij de Vreugderijkerwaard in Zwolle en de hermeandering van de Regge.